

TALABALARDA LIDERLIK SIFATLARINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK- PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Mansurova Lobar Luqmon qizi

Shahrisabz davlat pedagogika instituti

“Maktabgacha ta’lim” kafedrası o’qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21872396>

Annotatsiya. Mazkur tezisda talabalarda liderlik sifatlarini rivojlantirishning pedagogik va psixologik xususiyatlari tahlil qilingan. Talabalik davrida shaxsning mustaqil fikrlashi, ijtimoiy faolligi, tashabbuskorligi, muloqotga kirishuvchanligi va mas’uliyat hissining rivojlanishi liderlik sifatlarining shakllanishi uchun muhim omil sifatida qaraladi. Shuningdek, liderlikni rivojlantirishda ta’lim jarayonining imkoniyatlari, jamoaviy faoliyat, muammoli vaziyatlar, mustaqil qaror qabul qilish va refleksiyaning ahamiyati yoritilgan. Liderlik sifatlarini rivojlantirish shaxsning faqat boshqaruv qobiliyatini emas, balki uning ijtimoiy munosabatlar, o’z-o’zini anglash va hamkorlik faoliyatidagi kompetensiyalarini ham takomillashtirishi asoslangan.

Kalit so’zlar: liderlik, liderlik sifatleri, talaba, shaxs, pedagogik jarayon, psixologik xususiyatlar, tashabbuskorlik, kommunikativlik, mas’uliyat, mustaqil qaror, jamoaviy faoliyat, refleksiya.

Bugungi kunda oliy ta’lim oldida nafaqat kasbiy bilimlarni puxta egallagan, balki mustaqil fikrlaydigan, tashabbus ko’rsatadigan, jamoa bilan samarali hamkorlik qila oladigan va o’z faoliyati uchun mas’uliyatni his etadigan mutaxassisni tayyorlash vazifasi turibdi. Shu nuqtayi nazardan, talabalarda liderlik sifatlarini rivojlantirish oliy ta’limning muhim pedagogik vazifalaridan biri sifatida namoyon bo’lmoqda.

Liderlik shaxsning boshqalarga buyruq berishi yoki guruhda yuqori mavqega ega bo’lishi bilangina belgilanmaydi. Zamonaviy yondashuvda liderlik shaxsning jamoa faoliyatiga ijobiy ta’sir ko’rsatishi, umumiy maqsad sari boshqalarni birlashtira olishi, zarur vaziyatda tashabbusni o’z zimmasiga olishi va muammolarni hal etishda mas’uliyatli pozitsiyani egallashi bilan tavsiflanadi.

Talabalik davri shaxsning ijtimoiy va kasbiy jihatdan faol shakllanish bosqichidir. Ushbu davrda mustaqil qaror qabul qilish, o’z nuqtayi nazarini himoya qilish, tengdoshlar bilan munosabat o’rnatish, turli jamoaviy faoliyatlarda ishtirok etish kabi imkoniyatlar kengayadi. Mazkur jarayonlar liderlik sifatlarining shakllanishi uchun tabiiy psixologik asos yaratadi.

Talabalarda liderlik sifatlarini rivojlantirishning pedagogik xususiyati shundaki, mazkur jarayon maxsus tashkil etilgan ta’limiy faoliyat bilan bog’liq holda amalga oshirilishi mumkin. Bunda talabaga tayyor bilimni berish bilan cheklanib qolmasdan, uni faol subyekt sifatida ta’lim jarayoniga jalb etish muhimdir.

Liderlik sifatlarini rivojlantirishda, avvalo, talabaning tashabbuskorligini qo’llab-quvvatlash zarur. Talabaga mustaqil fikr bildirish, muammoning yechimini izlash, qaror qabul qilish va o’z qarorining natijasini baholash imkoniyati berilgandagina unda mas’uliyat va mustaqillik rivojlanadi.

Ikkinchi muhim jihat — kommunikativ kompetensiya. Liderning samaradorligi ko’p jihatdan uning boshqalar bilan muloqot qila olishiga bog’liq. O’z fikrini aniq ifodalash, suhbatdoshni tinglash, turli qarashlarni qabul qilish, jamoa a’zolarini umumiy maqsad atrofida birlashtirish kabi ko’nikmalar liderlik faoliyatining muhim tarkibiy qismlaridir.

Shuningdek, liderlik sifatlarini rivojlantirishda jamoaviy faoliyat alohida o’rin tutadi. Guruhli topshiriqlar, loyiha ishlari, munozaralar, rolli o’yinlar va muammoli vaziyatlarni hal qilish

jarayonida talaba boshqalar bilan hamkorlik qilish, vazifalarni taqsimlash, o'z fikrini asoslash va umumiy natija uchun javobgarlikni his qilishni o'rganadi.

Psixologik jihatdan esa liderlik sifatlarining rivojlanishi talabaning o'z-o'zini anglashi va o'ziga bo'lgan ishonchi bilan chambarchas bog'liq. O'zining kuchli va zaif tomonlarini anglagan, xatti-harakatlari natijasini tahlil qila oladigan talaba o'z faoliyatini takomillashtirishga ko'proq intiladi. Shu sababli refleksiya liderlikni rivojlantirishning muhim mexanizmlaridan biri hisoblanadi.

Liderlik sifatlarini rivojlantirish jarayonida barcha talabalarni bir xil usulda faollashtirish kutilgan natijani bermasligi mumkin. Chunki talabalarning psixologik xususiyatlari, muloqotga kirishuvchanligi, o'ziga ishonchi, tashabbuskorligi va jamoada tutgan pozitsiyasi bir-biridan farq qiladi. Shu sababli pedagog liderlikni rivojlantirishda individual yondashuv tamoyiliga amal qilishi zarur.

Mazkur jarayonda o'qituvchining pozitsiyasi ham muhim ahamiyatga ega. O'qituvchi barcha qarorlarni o'zi qabul qiluvchi subyekt emas, balki talabalarni mustaqil fikrlash va faoliyatga yo'naltiruvchi pedagog sifatida namoyon bo'lishi lozim. Bunday yondashuv talabalarda tashabbus ko'rsatish va o'z imkoniyatlarini namoyon etish uchun psixologik jihatdan qulay muhit yaratadi.

Talabalarda liderlik sifatlarini rivojlantirishning pedagogik-psixologik mexanizmlarini quyidagi ketma-ketlikda ifodalash mumkin:

motivatsiya → faol ishtirok → hamkorlik → mustaqil qaror → mas'uliyat → refleksiya → liderlik sifatlarining rivojlanishi.

Mazkur ketma-ketlikda refleksiya alohida ahamiyatga ega. Chunki talaba o'z faoliyati natijasini tahlil qilmasa, o'zida mavjud liderlik imkoniyatlarini to'liq anglamasligi mumkin. Shu bois ta'lim jarayonida "Men qanday qaror qabul qildim?", "Jamoaga qanday ta'sir ko'rsatdim?", "Qaysi jihatimni rivojlantirishim kerak?" kabi refleksiv savollardan foydalanish samarali natija berishi mumkin.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, talabalarda liderlik sifatlarini rivojlantirish pedagogik va psixologik omillarning o'zaro ta'siriga asoslangan murakkab jarayondir. Uning samaradorligi talabaning individual xususiyatlarini hisobga olish, mustaqil faoliyat uchun imkoniyat yaratish, jamoaviy hamkorlikni tashkil etish, muammoli vaziyatlardan foydalanish va refleksiv faoliyatni yo'lga qo'yish bilan bevosita bog'liq.

Liderlikni rivojlantirish jarayonida talabaning faqat boshqaruv qobiliyatini emas, balki tashabbuskorlik, kommunikativlik, mas'uliyat, mustaqillik, hamkorlik, muammoli vaziyatlarda qaror qabul qilish va o'z faoliyatini baholash kabi sifatlarini kompleks ravishda rivojlantirish maqsadga muvofiq. Shu jihatdan, oliy ta'lim jarayonida liderlikni rivojlantirishga yo'naltirilgan maxsus pedagogik shart-sharoitlarni yaratish kelajakdagi mutaxassisning kasbiy va ijtimoiy kompetentligini oshirishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Bass B.M., Bass R. The Bass Handbook of Leadership: Theory, Research, and Managerial Applications. 4th ed. New York: Free Press, 2008.
2. Northouse P.G. Leadership: Theory and Practice. 9th ed. Thousand Oaks: SAGE Publications, 2021.

3. Yukl G.A., Gardner W.L. Leadership in Organizations. 9th ed. New York: Pearson, 2020.
4. Burns J.M. Leadership. New York: Harper & Row, 1978.
5. Goleman D., Boyatzis R., McKee A. Primal Leadership: Unleashing the Power of Emotional Intelligence. Boston: Harvard Business School Press, 2002.
6. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. O'RQ-637-son, 2020-yil 23-sentabr.
7. O'zbekiston Respublikasining "Pedagogning maqomi to'g'risida"gi Qonuni. O'RQ-901-son, 2024-yil 1-fevral.